

INFORME DEL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA SOBRE ELS CASTELLS I LES TORRES DE GUAITA

Autor: Grup de treball (Sr. Manuel Bas, Sr. Vicent Àlvarez i Sr. Manuel Muñoz Ibáñez)
Aprovació Ple: 30 d'octubre de 2002

Antecedents

Degudament constituït el grup de treball per a l'estudi de la protecció dels castells i torres de guaita valencians, format pels consellers Sr. Manuel Bas Carbonell, Sr. Vicent Àlvarez Rubio i Sr. Manuel Muñoz Ibáñez, s'acorda citar a comparèixer davant del grup els següents especialistes: Sr. López Elum, catedràtic de la Universitat de València; Sr. Joaquín Català Lis, enginyer de camins, i Sra. Concepción López, arquitecta, de la Universitat Politècnica de València; Sr. Josep Hinojosa, catedràtic de la Universitat d'Alacant; Sr. Arturo Zaragozá, arquitecte, tècnic de la Conselleria de Cultura i Educació.

Resum de les compareixences

Sr. López Elum.- A causa del poc pes de la noblesa terratinent valenciana com a competidora de la monarquia, i de la seua integració en la cort, ja en el segle XIV la major part dels castells nobiliaris valencians es trobaven descuidats. Una primera classificació d'estes construccions hauria de distingir-hi els següents tipus principals: 1) els castells de les antigues capitals de taifa de l'època musulmana –casos de Dénia i Xàtiva—, 2) els grans conjunts fortificats –casos de Sagunt i Morella—, 3) els castells de la costa –Alcalà de Xivert, Cullera—, i 4) els castells nobiliaris de l'interior. El gran nombre de castells i l'alt grau de deteriorament de molts d'ells fan impossible una actuació global de restauració. En la major part dels casos, l'única acció possible és tractar de consolidar les restes existents. Per una altra banda, seria aconsellable seleccionar-ne uns pocs –un o dos de cada un dels tipus més amunt esmentats—per fer-los objecte d'obres de restauració més completes, buscant un efecte exemplificador. Els criteris de la selecció haurien de ser: un estat de conservació que faça viable restaurar-los, la proximitat de vies de comunicació que faciliten l'afluència de visitants, la voluntat dels municipis respectius de contribuir-hi econòmicament o amb servicis. D'altra banda, seria convenient recórrer a la col·laboració voluntària de diversos col·lectius: amics dels castells, tècnics, professors i estudiants universitaris, etc. Sobre això, i en resposta a una pregunta dels consellers relativa a les escoles-taller, el Sr. López Elum argumenta que la seua experiència com a professor d'una escola-taller va ser decebedora, en principi perquè les tècniques que els estudiants poden aprendre en la restauració de construccions antigues tenen poca demanda en el mercat laboral, i en segon lloc perquè en molts casos els alumnes hi arriben no per vocació sinó per exclusió, a conseqüència del seu fracàs escolar, i no solen tindre una bona disposició a aprendre. El compareixent il·lustra la seua exposició amb la projecció d'una sèrie de diapositives de castells, la major part d'ells en estat ruïnós.

Sr. Joaquín Català i Sra. Concepción López.- Els compareixents consideren que la recuperació del patrimoni constituït pels castells exigix, en funció del seu volum i de la seua complexitat, tant tipològica com d'estats de conservació i de tipus de propietat, un primer pas de classificació des de criteris tècnics rigorosos i amb funcions operatives. Hi ha molta informació dispersa i alguna catalogació feta, però no són suficients per a la presa de decisions. En conseqüència, pensen que l'Administració pública hauria d'encarregar a un grup pluridisciplinar (format per arquitectes, enginyers, historiadors, antropòlegs...), seleccionat per mitjà d'un concurs públic, la confecció d'un catàleg exhaustiu, útil tant per a decidir sobre la política a seguir com per a intervenir en cada cas concret. Un punt especialment important, a parer dels compareixents, és la necessitat que l'equip siga coordinat i dirigit per un gestor, no necessàriament especialista en cap de les tècniques a usar, però sí coneixedor de la realitat cultural i històrica valenciana. D'altra banda, si bé el treball del mencionat equip hauria de ser sobretot de catalogació, també hauria d'incloure, després de l'anàlisi de la informació obtinguda, un apartat de recomanacions sobre actuacions preferencials. A preguntes dels consellers, els compareixents coincidixen en la conveniència de proposar, a part d'un pla general de conservació de restes, intervencions exemplars en castells concrets, seleccionats per les seues condicions i també per la seua importància emblemàtica, amb l'objectiu que crear consciència pública i animar els possibles inversors, tant públics com privats. Ho il·lustren amb el cas de la intervenció efectuada per un equip de la Universitat Politècnica en el castell d'Elda i el seu entorn, en el qual no solament s'ha actuat, amb caràcter urgent, per a evitar la destrucció d'un element patrimonial, sinó tenint en compte la necessitat que l'actuació beneficiara l'entorn urbà del monument – un barri degradat que s'ha millorat urbanísticament—, i els usos socials del bé recuperat. En les seues paraules, és imprescindible planificar tota restauració també en funció dels usos que es pretenga donar al monument, i, sempre que siga possible, de la seua rendibilitat econòmica, buscant l'autosostenibilitat.

Sr. Josep Hinojosa.- El compareixent declara que al seu parer el més important, pel que fa a un hipotètic pla de conservació i restauració de castells, és la presa de consciència, per part de la societat i dels seues dirigents, dels valors potencials, tant socials com culturals i funcionals, dels castells, i després l'assignació de recursos necessària. En tot cas, el primer treball a fer és una catalogació exhaustiva i científica, obra d'un o més equips multidisciplinars: historiadors, arqueòlegs, cronistes locals, arquitectes, etc., i amb la participació de les universitats, les escoles d'arquitectura i les autoritats locals. Una altra observació és la necessitat peremptòria de procedir a una bona senyalització de les restes existents, de la qual poden encarregar-se els poders locals.

Sr. Arturo Zaragoza.- El Sr. Zaragoza, tècnic de la Conselleria de Cultura, insisteix sobretot en dos observacions ja fetes pels anteriors compareixents: és urgent procedir a elaborar un inventari-catalogació exhaustiu, i és l'Administració pública qui se n'hauria d'encarregar; en segon lloc, fan falta grans inversions, no disponibles actualment (per tant només pot actuar-se en casos puntuals). El recurs al finançament privat (patrocini de grans empreses) és una via interessant a explorar.

Conclusions

1 Els castells i les diferents construccions defensives, tals com les torres de guaita, formen un extens conjunt patrimonial de gran rellevància històrica susceptible, d'altra banda, de ser aprofitat per a diversos usos i funcions. La conservació i la recuperació dels castells és una tasca complexa i que hauria de respondre a uns criteris més unificats, sempre en funció de la seua rellevància, el seu estat de conservació, la possibilitat de visites i altres factors a considerar.

2 Com a tasca necessària, totes les entitats i persones consultades han coincidit en la urgència de la catalogació exhaustiva i científica, obra d'un o més equips multidisciplinars: historiadors, arqueòlegs, cronistes locals, arquitectes, etc..., i amb la participació de les universitats, les escoles d'arquitectura i les administracions públiques. Tal catalogació o inventari hauria de fer-se per iniciativa de les administracions i altres entitats no públiques, i permetria la classificació de les restes i l'establiment d'un pla d'actuació a curt termini, per a les actuacions d'urgència, i altres plans d'actuació a llarg termini.

3 En la recuperació dels castells i les torres de guaita se n'ha de contemplar l'ús futur, i la implicació dels municipis i de tota mena de col·laboradors voluntaris, des d'entitats culturals a les socioeconòmiques.

4 En l'actualitat s'observa la manca d'informació existent sobre els castells que poden ser visitats, i de senyalització en carreteres i en els mateixos municipis. Una col·laboració dels municipis podria fer-se amb la dotació de personal guia o vigilant, edició de materials, i l'habilitació dels recintes per a fer possible la visita sense risc.

5 La consciència de la necessitat de conservació dels castells ha augmentat en els últims anys, de manera que alguns ajuntaments estan buscant fórmules d'actuació en este sentit. Manca, però, orientació i finançament. Cal una major atenció per part de les administracions i les entitats privades, amb l'establiment de formes mixtes de col·laboració i gestió, i actuacions que fomenten la preocupació per part de la ciutadania.